

УДК 37(436):323.15:81'246.2

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В АВСТРІЇ

Тетяна Боднарчук

У статті проаналізовано сучасний стан організації білінгвальної освіти для дітей національних меншин, які проживають на території Австрії. Розглянуто особливості функціонування двомовних шкіл для дітей різних національних меншин, основні тенденції їх розвитку та проблеми, які пов'язані з організацією навчального процесу.

Ключові слова: білінгвальна освіта, білінгвальна школа, школа для дітей національних меншин.

У сучасному світі спостерігаються дві різноспрямовані тенденції – інтеграційні процеси, які ставлять людину перед необхідністю знати принаймні одну із мов міжнаціонального спілкування, та прагнення кожної нації до збереження своєї самобутності, культури та мови. Розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприяє, як показує світовий освітній досвід, білінгвальна освіта, оскільки державні системи освіти повинні забезпечити право кожної людини на освіту рідною мовою, яке гарантоване низкою міжнародних угод та декларацій, та створити відповідні умови для вивчення мов міжнаціонального спілкування.

Австрія є багатонаціональною країною, тому проблема освіти рідною мовою дітей національних меншин, які проживають на її території, є досить актуальною і, як показує практика, не розв'язаною до кінця. Вивченню проблем двомовної освіти для дітей нацменшин у Австрії присвячені праці австрійських мовознавців, соціологів, істориків та педагогів (Г. Абуя, Г. Баумгартнер, К.-М. Бруннер, К.-Б. Бьокманн, М. Валентік, В. Вакоуніг, Д. Гайндлер, М. Губер, М. Еггер, Д. Лархер, М. Мозер, А. Моріч, Р. Де Цілліа та ін.)

Мета статті – проаналізувати сучасний стан організації білінгвальної освіти для дітей національних меншин Австрії з метою впровадження прогресивних ідей австрійського досвіду в українській школі.

Вивчення статистичних матеріалів та наукових джерел щодо освіти для дітей національних меншин дало змогу встановити, що в основному представники цих національностей проживають на півдні та на сході Австрії: хорвати та угорці у федеральній землі Бургенланд, словени – у Каринтії та Штирії, цигани (роми та синти) – на території Бургенланду та у Відні, а також чехи та словаки – у Нижній Австрії та у Відні. Статистичні дані, які отримано за критерієм «розмовна мова», наведені у рис. 1 (дані перепису населення у 1991 та 2001 роках).

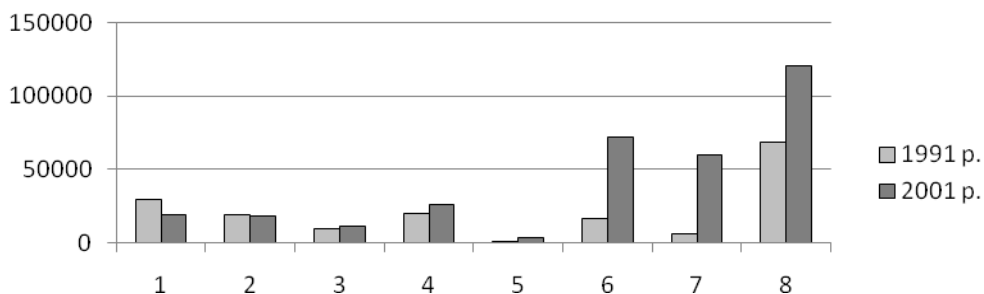

Рис. 1

1- хорвати; 2 - словени; 3 - чехи; 4 - угорці; 5 - словаки;
6 - сербохорвати, боснійці, македонці; 7 - турки; 8 - інші національності

Зіставлення кількісних показників дає підстави виділити групу національних меншин, у якій відбулося істотне скорочення показників (словени на 0,03 % та хорвати на 0,15 %), та групу, де має місце збільшення кількісних показників (чехи - на 0,03 %, словаки - на 0,05 %, угорці - на 0,08 %, турки - на 0,73 %, сербохорвати, боснійці та македонці - на 0,75 %).

Розглянемо сучасний стан організації білінгвальної освіти для окремих нацменшин, оскільки кожна з них має певні історико-культурні традиції, які значною мірою впливають на ставлення її представників до рідномовної школи.

Білінгвальна освіта для словенів. Аналіз історичних джерел свідчить про те, що найбільше конфліктів, спричинених мовними питаннями, спостерігалось у Каринтії, де проживають словени. Особливості сучасного розвитку двомовної освіти для словенів визначаються тим, що з розпадом Югославії та утворенням незалежної держави Словенія, яка є членом Євросоюзу, словенська мова є однією із офіційних мов Євросоюзу, державні контакти Австрії та Словенії істотно впливають на двомовну школу у Каринтії, де спостерігається тенденція до стабілізації соціального та політичного середовища як із боку німецькомовної більшості, яка виявляє інтерес до двомовного навчання, так і з боку словен, які, розуміючи домінування німецької мови у суспільстві, спонукають дітей до її вивчення. Крім того, важливим чинником є також здійснення різноманітних проектів, які спрямовані на розвиток середовища німецько-словенського співробітництва, у т. ч. і в освітній галузі.

Проаналізувавши кількість учнів, які здобували білінгвальну освіту у школах Каринтії (за даними Офіційного звіту уряду Австрії про виконання зобов'язань щодо захисту національних меншин) [3], можна зробити висновок про зростання цих показників (рис. 2), що було не типовим для попереднього періоду.

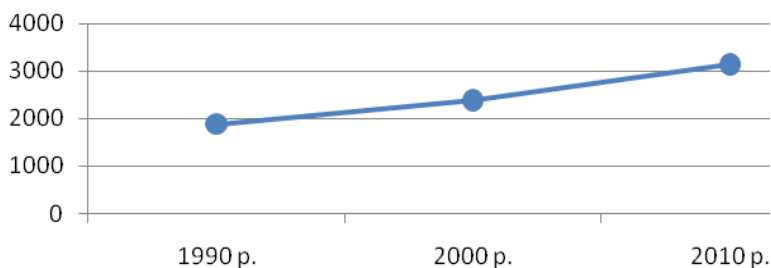

Рис. 2

Вивчення статистичних звітів, що констатують стан білінгвальної освіти для словенів, виявив, що найістотніші зміни відбуваються у початковій школі: у 2005/2006 навчальному році у 64 початкових школах і у 2 двомовних початкових школах було 1984 заяв від учнів про бажання вчитися у двомовному режимі, тобто 36,25% усіх учнів цих початкових шкіл [7, с. 33–34]; у 2010/11 н.р. у Австрії всього нараховувалося 60 двомовних німецько-словенських початкових школи, де навчалися 2 332 учні. Менш помітними були зміни при переході учнів до неповної середньої школи, де двомовне навчання продовжують приблизно лише 20 % [5, с. 154], навчаючись у неповній середній школі (35 учнів), повній середній (502 учні) та вищих професійних школах (273 учні).

Виявлено, що білінгвальна освіта на рівні повної середньої школи (єдина федеральна гімназія для словенів у Клагенфурті) істотно змінила своє призначення та специфіку діяльності, отримала логічне продовження. На її базі у 1991 р. у Клагенфурті була відкрита двомовна федеральна торгова академія, де всі 5 років навчання ведеться двома мовами. Крім того, у Клагенфурті вищу освіту можна здобути у приватному двомовному вищому навчальному закладі економічного спрямування.

У 1999 н.р. федеральна гімназія для словенів стала школою ЮНЕСКО, оскільки у 1998 році у ній розпочав діяти проект Кугі-класи, який охоплює усю гімназійну вертикаль, де основною мовою навчання є словенська, а так званими робочими мовами (Arbeitsprachen) є німецька, італійська та англійська.

Таким чином, білінгвальна освіта словенів відбувається за трьома варіантами: перший – повний цикл (за ідентифікаційною моделлю) від 1 до 12 класу з можливістю здобути білінгвальну вищу освіту, і другий та третій (див. рис. 3) – освіта неповного циклу за інтеграційною моделлю.

Напрями розвитку білінгвальної освіти для словенів у Каринтії

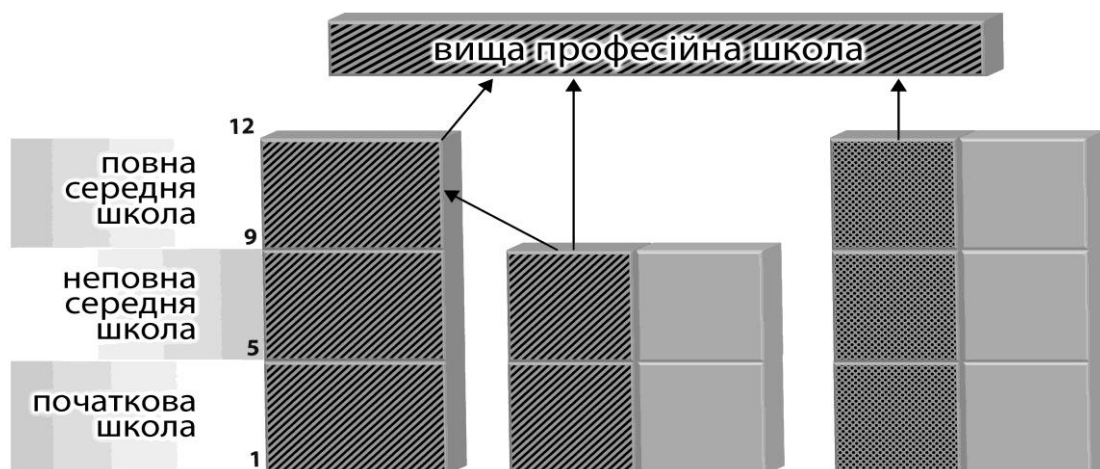

Рис. 3

- Білінгвальні німецько-словенські школи;
- Школи, де є білінгвальні німецько-словенські класи;
- Школи, де в окремих класах (групах) вивчають словенську як предмет.

Спостерігається позитивна тенденція щодо можливостей підвищення кваліфікації учителів, які працюють у білінгвальному режимі – впродовж кожного навчального семестру організуються 3–4 навчальні семінари, підготовлені науковцями університету у Клагенфурті та учителями-практиками.

Білінгвальна освіта для хорватів визначається загальнодержавною політикою Австрії і тим, що більшість етнічних хорватів (бл. 30 тис. – Г. Баумгартнер [2]; 17 241 – (дані перепису 2001)) проживає у Бургенланді, де хорватська мова є другою офіційною, але у жодному із округів хорвати не переважають; значна частина етнічних хорватів у силу економічних причин переїхала до Відня (близько 15 тис. (дані перепису 2001)); близько 10 тисяч етнічних хорватів живуть на прикордонних з Угорщиною та Західною Словаччиною територіях [2]. У зв'язку з тим, що хорвати проживають не лише у Бургенланді, у 1990 р. до шкільного законодавства Австрії було внесено зміни, які дають їм можливість вивчати хорватську мову в усіх австрійських школах, якщо є мінімум 12 бажаючих учнів і обов'язково кваліфікований учитель.

У Бургенланді білінгвальна освіта є цілісною системою, починаючи з дитячого садка і до закінчення повної середньої школи.

Однак у діяльності цих закладів існує низка нерозв'язаних проблем: значні розбіжності між хорватською мовою та її бургенландсько-хорватським діалектом, які спричинені історичними факторами, значною мірою впливають на якість та оперативність дидактичного та навчально-методичного забезпечення; сучасні підручники є лише для початкової школи з рідної мови, читання, музики та релігії; актуальним залишається питання розроблення робочих зошитів, навчальних посібників з інших предметів.

Зазначимо, що ще в кінці ХХ ст. австрійські дослідники відзначають зростання кількості учнів, які навчаються у початкових білінгвальних німецько-хорватських школах або класах – у 1992 р. їх кількість становила 1 324 особи, а у 1999 р. – у 29 двомовних початкових школах навчалося 1404 учні, серед яких лише для 342 хорватська мова була рідною. Крім того, діяли ще 4 початкових школи, де хорватська вивчалася як предмет [2]. У 2010/11 н.р. двомовну німецько-хорватську освіту у Австрії здобували 1 272 учні у 34 початкових школах.

Щодо неповної середньої школи, то у 1999 р. у них навчалися 243 учні, у 2000 р. їх кількість зросла приблизно на 30 % і становила – 316 учнів [3, с. 90]. У 2010/11 н.р. у 7 неповних середніх школах двомовно навчався 191 учень (зменшення кількості учнів пов'язане із демографічним фактором). Окрім того, в Австрії діють 2 двомовні повні середні школи, де навчається 231 учень, та політехнічна школа у Гроссварасдорфі, у якій вивчають хорватську мову як навчальний предмет.

У 1991 р. було відкрито тримовну гімназію у місті Оберварт, де навчання відбувається двома або трьома мовами – німецькою, хорватською та угорською.

Напрями розвитку білінгвальної освіти для хорватів у Бургенланді

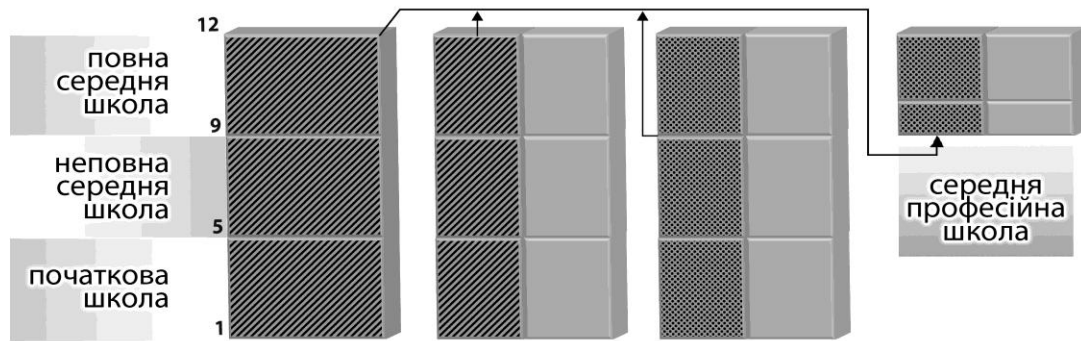

Рис. 4

- Білінгвальні німецько-хорватські школи;
- Школи, де є білінгвальні німецько-хорватські класи;
- Школи, де у окремих класах (групах) вивчають хорватську як предмет.

Відзначимо як важливий той факт, що на сьогодні за навчальним планом федеральної землі Бургенланд для неповної середньої школи вивчення мов національних меншин у 1-му класі неповної середньої школи (5-й рік навчання) – 5 год. на тиждень, у 2-му класі – 4 год. та по 3 год. у 3–4 класах, але лише як навчальний предмет. Щодо автономії шкіл, то у неповній середній школі Гроссварасдорф та Санкт Міхаель мова нацменшини використовується як мова навчання релігії, охорони навколишнього середовища (хорватською) та біології (угорською) [4, с. 84].

Хорватську мову як навчальний предмет можна вивчати у трьох федеральних професійних школах Бургенланду, зокрема, освітньому закладі для вихователів дитячих садків у Оберварті та федеральній фаховій економічній школі у Пінкафельді. Згідно з даними Федерального Міністерства освіти, діє 29 хорватсько-німецьких громадських дитячих садків, у яких заняття проводять двомовні педагоги або допомагають асистенти, які володіють обома мовами [7].

Щодо підготовки педагогічних кадрів, то кваліфікацію вчителя хорватської мови початкової та основної школи можна здобути у педагогічній академії в Айзенштадті або можна тут скласти іспит на додаткову кваліфікацію. Проте кількість бажаючих не така велика – у 1984/85 н.р. було лише 10 претендентів для початкової школи та 2 – для основної школи.

Білінгвальна освіта для угорців та інших національних меншин. Політичні та економічні відносини з Угорщиною похвалилися на початку 90-х років минулого століття. Це мало важливе значення для угорської меншини Бургенланду, у тому числі й у шкільній освіті – з 1992 р. у двомовній гімназії у Оберварті угорська мова є також однією із мов навчання. На сучасному етапі проводяться спроби відновити викладання угорської мови у школах Унтерварту та Зігета. На території, де проживає угорська нацменшина, діє 4 угорських дитячих садки [4, с. 73]. Згідно з даними Федерального Міністерства освіти, – 10 угорсько-німецьких громадських дитячих садків та 2 приватних

угорсько-німецьких дитсадки [7].

Щодо білінгвальної освіти для дітей національних меншин (чеської, словацької та угорської та ін.), що проживають у столиці і федеральній землі Відень, то виявлено, що, на відміну від попередньо розглянутого досвіду, тут немає безпосереднього законодавчого урегулювання практики функціонування білінгвальних шкіл. Проте двомовні школи як для дітей національних меншин, так і для дітей іммігрантів існують тривалий час, але на основі приватності.

Так, для дітей чеської та словацької національних меншин приватне об'єднання «Коменський» ще у 1872 р. організувало дитячий садок, приватну двомовну початкову школу (з 1997/98 н.р.), двомовну неповну середню школу (з 1996/97 н.р.) та двомовну повну середню школу (з 2000/01 н.р.) [7]. Навчання у цих школах відбувається за загальними австрійськими навчальними планами, крім того, діти з першого класу вивчають англійську або іншу іноземну мову як навчальний предмет. Уроки одночасно ведуть два вчителі, які володіють рідними німецькою та угорською мовами.

Щодо угорської білінгвальної освіти, то при Віденському управлінні шкільною освітою з 1995/96 н.р. діє проект «Хунгарікум» («Hungaricum»), в рамках якого пропонується для учнів початкової школи навчання угорською як першою мовою, другою та іноземною мовами (у 2005/06 н.р. таке навчання мало місце у 5 школах Відня).

Угорську, чеську та словацьку мови можна вивчати як іноземну мову, тобто як навчальний предмет також у Європейській початковій школі, Європейській середній школі та Європейській вищій школі [7, с. 35].

За результатами аналізу статистичних джерел та праць австрійських фахівців, зіставлення сучасного стану етнокультурного середовища Австрії, на прикладі Каринтії та Бургенланду (де нацменшини проживають найбільш компактно), за критерієм ставлення населення до білінгвальної освіти виявлено, що є федеральні землі, де традиції та практика полікультурного діалогу налагоджуються важче, як із боку меншості, так і з боку більшості (Каринтія); та території, де, окрім фактів вивчення мов нацменшин німецькомовною більшістю, уже починаючи із дитсадків, помітним є і збільшення кількості вибору учнями мови нацменшини як навчального предмета у школі. Так, для прикладу, у 2005/2006 н.р. 492 учні Бургенланду вивчали хорватську як рідну мову, а 1691 – як другу мову, угорську, відповідно, – 660 учнів та 2062 учні [7, с. 34]. У цьому ж навчальному році 9 учнів відвідували заняття ромською мовою (циганською) у двох початкових школах (у Оберварті та Унтерварті), 9 учнів вивчали цю мову у неповній середній школі в Оберварті та ще 9 учнів – у федеральній гімназії в Оберварті [7, с. 35]; помічено зміни у ставленні представників нацменшин до важливості збереження етнічних цінностей на рівні побутового мовлення, мови сім'ї. Наслідком цього є суттєве зниження мовної компетенції першокласників рідною мовою. Австрійські дослідники вважають, що менша престижність і функціональність мов нацменшин призводить до того, що представники молодшого покоління для спілкування у сім'ї обирають німецьку мову і їхня асиміляція у німецькомовне суспільство прогресує [2]; багато батьків зацікавлені у німецькомовному навчанні дітей з метою розширення соціальних та професійних перспектив.

Водночас виявлено, що австрійські фахівці не вважають такий стан справ оптимальним. Школа опосередковано впливає на соціальні процеси, проте, на їхню думку, заклади шкільної освіти мають акцентувати на важливості розвитку полікультурного середовища, необхідності удосконалення навчальних планів, на створенні нових цікавих підручників, належних умов для підвищення кваліфікації учителів, розвитку двомовних професійних шкіл [1, с. 96].

Кваліфікацію учителя угорської мови можна здобути у педагогічних вишах Австрії та Угорщини, зокрема, в Австрії є договір із вищою школою у Сцомбателі в Угорщині про підготовку учителів угорської мови, де можна також пройти курси підвищення кваліфікації.

Проте, як показує аналіз періодичних педагогічних видань Австрії, питанням розвитку полікультурної моделі білінгвальної освіти не приділялося достатньо уваги, і лише у 2011 році з'явилися публікації, присвячені цій проблемі [6].

На думку австрійських дослідників, подальший розвиток системи білінгвальної освіти в Австрії потребує ретельного планування та визначення цілей освіти, рівня компетентності учнів, якого потрібно досягти у кожній із мов, урахування при цьому цілої низки найрізноманітніших чинників, у тому числі й політики держави. Освіта повинна відповідати потребам суспільства в цілому, хоча між різними етнічними групами можуть виникати певні розбіжності у визначенні місця білінгвальної освіти у системі освіти країни, наступності, єдності правил і стандартів.

Щодо України, то на законодавчому рівні у нашій державі створені належні умови для розвитку білінгвальної освіти для дітей національних меншин, але, як і в Австрії, існують певні проблеми у практичній організації навчального процесу у білінгвальному режимі. Тому з метою її покращення необхідним є вивчення досвіду багатонаціональних країн, де ці проблеми успішно розв'язуються, посилення уваги науковців до розроблення навчально-методичних матеріалів для двомовної школи, вивчення та поширення досвіду білінгвальних шкіл.

Список використаних джерел:

1. Baumgartner G. Österreich. Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen / G. Baumgartner. – Klagenfurt/Celovec : Drava, 1995. – 182 s.
2. Baumgartner G. Die Minderheitssprache Kroatisch in Österreich und ihre Bildungseinrichtungen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ned.univie.ac.at/node/12764>. – Назва з екрану.
3. Bericht der Republik Österreichs gemäß Artikel 25 Abs. 1 des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten. – Wien am 30. Juni 2000. – 124 s.
4. Boeckmann K.-B. Zweisprachigkeit und Schulerfolg: das Beispiel Burgenland / K.-B. Boeckmann. – Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien : Lang, 1997. – 301 s. – (Arbeiten zur Sprachanalyse; Bd. 26).
5. Domej Th. Die slowenische Volksgruppe in Karnten. Entwicklung der Bildungsstrukturen / Th. Domej. – Österreich in Geschichte und Literatur. – 2005. – Heft 3–4 (336–337), S. 149–178.
6. Erziehung und Unterricht [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oebv.at/sixcms/list.php?page=titelfamilie&titelfamilie=Erziehung+und+Unterricht&modul=produktuebersicht>. – Назва з екрану.
7. Language Education Policy Profile: Länderbericht. Sprach- und Sprachunterrichtspolitik in Österreich : Ist-Stand und Schwerpunkte. – Bundesministerium für Unterricht, Kultur und Kunst, Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung und Österreichisches Sprachen-Kompetenz-Zentrum, 2007. – 151 s.